

2. Чернявський С. С., Татаров О. Ю. Правове та організаційне забезпечення розгляду в ОВС заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події забезпечення // Бюлетень Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ovu.com.ua/bulletin/posts/843-pravove-ta-organizatsiyne-zabezpechennya-rozglyadu>.
3. Про Єдиний реєстр досудових розслідувань: Наказ ГПУ від 17 серпня 2012 р. № 69 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mvs.gov.ua>.
4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України» (щодо вдосконалення проведення слідчих (розшукових) дій)[Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45989.
5. Проект Закону Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо вдосконалення проведення слідчих (розшукових) дій) від 06.03.2013 р. № 2475 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45989.

Попелюшко Василь Олександрович,
директор Інституту права імені
Г. Малиновського Національного
університету «Острозька академія»,
доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМА ІЗ РОЗКРИТТЯМ ЗЛОЧИНІВ, СТВОРЕНА ЗАКОНОМ

Поліцейське дізнання як форма розкриття злочинів — європейський стандарт.

У Франції як державі, що справила вирішальний вплив на кримінальне судочинство континентальної Європи, дізнання було, щонайменше від КПК 1808 р., і залишається дотепер першою стадією кримінального процесу, яка віднесена до відання поліції, а тому й іменується «поліцейською стадією процесу».

Функцію дізнання у Франції виконує судова поліція як сукупність посадових осіб різних відомств і підрозділів: 1) посадові особи судової поліції (мери і їх помічники; офіцери і чини жандармерії; поліцейські комісари і офіцери поліції державної безпеки; комісари поліції, їх помічники і офіцери поліцейської префектури); 2) агенти судової поліції (жандарми, які не є посадовими особами судової поліції; помічники офіцерів поліції; агенти муніципальної поліції; чиновники, які перебувають на дійсній службі в поліції); 3) чиновники і агенти, на яких законом покладено здійснення деяких функцій судової поліції (інженери, начальники дільниць і технічні інспектори служби з охорони вод і лісів, а також польові сторожі; державні службовці — митники, працівники пошти, податкові інспектори та ін.).

В обов'язки судової поліції входить: «встановлення фактів порушення кримінального закону, збирання доказів і розшук осіб, які вчинили злочин, до тих пір, доки не розпочато слідство» (ч. 1 ст. 14 КПК Франції). Завершується дізнання передачею матеріалів прокурору для прийняття ним рішення, при наявності для цього підстав, про порушення кримінального переслідування (публічного позову) і направлення кримінальної

справи слідчому судді для провадження слідства. «Після того як слідство розпочато, судова поліція виконує доручення слідчих органів і діє у відповідності з їх вимогами» (ч. 2 ст. 14 КПК Франції).

В Іспанії, на відміну від Франції, дізнання формально не відокремлене від досудового розслідування, яке згідно «Закону про кримінальне судочинство» 1882 р. здійснює слідчий суддя під наглядом прокурора. Але розкриття злочинів покладено на судову поліцію, якою виступає звичайна поліція, оскільки в Іспанії немає спеціальних органів поліції, створених за зразком судової поліції Франції.

До повноважень поліції Іспанії із розкриття злочинів віднесено встановлення підозрюваного, вилучення усіх знарядь та інших предметів, пов'язаних із злочином, а також будь-яких інших доказів (ст. 282 Закону). На поліцію також покладено обов'язок інформувати слідчого суддю про усі відомі їй злочини та виконувати його рішення (ст.ст. 284, 285, 287 Закону).

В ФРН досудове розслідування за КПК 1877 р. має назву прокурорського дізнання і здійснюється у формі так званого вільного доказування поліцією як сукупністю співробітників відповідних її підрозділів (OS, B, KM, M, GSG 9 der Bundespolizei, IKTZ та ін.), в обов'язок яких входить, оскільки в прокуратурі немає слідчого апарату, кримінальне переслідування на підставі підозри у вчиненні кримінально караного діяння на предмет вірогідного засудження обвинуваченого судом.

Поліція розпочинає дізнання без будь-яких перевірочних дій, оскільки стадія порушення кримінальної справи в німецькому кримінальному процесі відсутня. Початком дізнання є проведення, при наявності для цього приводу (заяви, повідомлення про вчинення злочину тощо) та підстави (простої, достатньої чи серйозної підозри у вчиненні злочину) першої ж процесуальної дії, а його початковим етапом — вжиття поліцією усіх невідкладних заходів «для недопущення ускладнень в розслідуванні справи» в формі реалізації так званого «права на перше втручання по гарячих слідах» на виконання її обов'язків з охорони правових благ — існування держави, життя, свобод тощо (§ 14 Закону «Про федеральну поліцію»), включаючи обов'язок «всезагальної поліцейсько-розшукової перевірки» (§ 163d КПК ФРН).

Більше того, поліція Німеччини сьогодні діє достатньо самостійно, при незначному контакті з прокурором і дільничним суддею, який там виконує функції слідчого судді, й при подальшому провадженні дізнання — розслідуванні в повному його обсязі, по завершенні якого передає матеріали прокурору для вирішення ним питання про порушення публічного обвинувачення чи закриття справи (§ 170 КПК ФРН).

Отже, в наведених та багатьох інших (Італія, Фінляндія, Швейцарія тощо) державах Європи із завдання з розкриття злочинів покладено на поліцію. І це закономірно, бо саме поліція функціонально найбільш наближена до злочинності, кадрово забезпечена, навчена та має великий досвід боротьби з нею, в тому числі шляхом розкриття злочинів, у неї є необхідні для цього матеріальні, науково-технічні, оперативні та розшукові, а також процесуальні засоби. Справа слідчих, і в цьому плані не так важливо, до якого відомства вони належать, а тим більше прокурорів, працівників переважно кабінетних, — оцінка, а на її підставі процесуальне доповнення матеріалів кримінальної справи в напрямі всебічного, повного та неупередженого з'ясування усіх її фактичних обставин та належне подальше, в тому числі судове, спрямування.

До реформи кримінальної процесуальної сфери 2012 р. Україна цілком відповідає наведеному вище європейському стандарту щодо розкриття злочинів. Найбільш наближеною в цьому плані в частині так званої дослідчої перевірки матеріалів і дізнання вона була до французької її форми. Так склалося історично через Статут кримінального судочинства 1864 р., який сприйняв дану ідею від КПК Франції 1808 р., та радянські Кримінально-процесуальні кодекси 1922, 1927, 1960 рр.

Так, згідно з ч. 1 ст. 103 КПК 1960 р. (в незмінній редакції до 20 листопада 2012 р.) на органи дізнання (міліцію, органи безпеки, а всього на десять органів, які виконували функцію дізнання — ст. 101 КПК 1960 р.) покладалося завдання «вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили», а згідно із ст. 104 КПК (дещо редакційно змінений Законом від 30 червня 1993 р.) порядок дізнання принципово полягав у тому, що при наявності ознак злочину орган дізнання порушував кримінальну справу і, керуючись правилами кримінально-процесуального закону, проводив слідчі дії «до

встановлення особи, яка його вчинила», а коли у справі, переданій слідчому, не була виявлена така особа, орган дізнання продовжував виконувати оперативно-розшукові дії і повідомляти слідчого про їх результати.

Вказані норми процесуального закону підкріплювалися, і тим самим їх дієвість гарантувалася, приписами законів України, які визначали організацію і статус органів дізнання та їх співробітників, у тому числі міліції як органу, на який припадала лівова частка оперативно-розшукової і процесуальної роботи з розкриття злочинів. Зокрема, виявлення, запобігання, припинення і розкриття злочинів відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 10 Закону «Про міліцію» (в незмінній редакції від 20 грудня 1990 р.) було одним із першочергових її основних обов'язків, а згідно з абзацом п'ятим ст. 2 цього ж Закону виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили — одним з основних завдань міліції. І міліція, як на мене, загалом належно справлялася зі своїм обов'язком та завданням розкриття злочинів, справлялася ще й тому, що це був один з головних критеріїв оцінки ефективності роботи міліції і роботи кожного окремого її співробітника, на який вона в цілому і він працювали як на «показник».

Тепер ситуація кардинально змінилася. Україна під впливом правової експансії США в новому Кримінальному процесуальному кодексі (2012 р.) реформувала існуюче дізнання і досудове слідство в досудове розслідування по-американськи, але в його українському експериментальному варіанті. Як і в США, воно за новим КПК вважається розпочатим з моменту отримання інформації про злочин і її реєстрації, у нас в формі внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, і на першому, не обмеженому в часі етапі полягає у проведенні усього набору гласних слідчих та розшукових і негласних слідчих та розшукових (читай — оперативно-розшукових) дій з виявлення, фіксації, перевірки та дослідження фактичних даних, які можуть бути використані як докази для здійснення кримінального переслідування особи, а також у застосуванні дій у вигляді процесуального примусу (затримання, обшук, тимчасове вилучення речей, документів тощо).

Відмінним від чинного американського тут є те, що, по-перше, даний етап досудового розслідування є не лише таємним, а й формалізованим і письмовим, упродовж якого формально ще немає особи, проти якої

здійснюється кримінальне переслідування (своєрідне *inquisitio generalis*), по-друге, завершується він врученням особі письмового повідомлення про підозру, що означає перехід до другого етапу досудового розслідування (*inquisitio specialis*), уже обмеженого процесуальними строками, а по-третє, що здійснення досудового розслідування, а у його складі і розкриття злочинів покладено виключно на слідчого під наглядом прокурора у формі керівництва досудовим розслідуванням. Органи внутрішніх справ, органи безпеки, органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органи Державної пенітенціарної служби України; органи Державної прикордонної служби України, органи Державної митної служби України перестали бути основними, а перевтілені у факультативні (додаткові і необов'язкові) органи з розкриття злочинів тому, що їх співробітники в справі розкриття злочинів та встановленні їх обставин тепер можуть діяти лише епізодично, тільки за письмовим дорученням слідчого чи прокурора (ст. 41 КПК).

На міліцію, зокрема, нині не покладено обов'язку і перед нею не поставлено завдання з розкриття злочинів, а лише обов'язок участі у розкритті злочинів (кримінальних правопорушень) та завдання їх виявлення (абз. 5, 6 ст. 2, пп. 2, 4 ч. 1 ст. 10 Закону «Про міліцію» в ред. від 13 квітня 2012 р.). А тому і виходить, що тепер це місія виключно слідчого, бо й перед прокурором завдання з розкриття злочинів (кримінальних правопорушень) безпосередньо не стоїть, оскільки на відміну від відповідних приписів КПК, прокуратура згідно з положеннями Закону «Про прокуратуру», як і до цього, зобов'язана не розкривати, а лише шляхом нагляду сприяти розкриттю злочинів (кримінальних правопорушень) (п. 1 ч. 2 ст. 29 Закону «Про прокуратуру» в ред. від 13 квітня 2012 р.).

Але слідчому із зрозумілих причин розкриття злочинів не під силу. Навіть якщо практика співробітників оперативних підрозділів відповідати на його письмові доручення про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій — «виконати доручення не виявилось можливим» не набере характеру норми.

Уже сьогодні, по збігу лише трьох місяців з дня набрання чинності новим КПК України можемо констатувати, що число зареєстрованих в

ЄРДР злочинів, а отже, навантажень на слідчих, зросли в рази, і в той же час, якщо не в більшій геометричній прогресії, зменшилось число кримінальних проваджень, закінчених розслідуванням. Чого очікувати в подальшому? Лавини нерозкритих злочинів?

Примаченко Віталій Федорович,
начальник кафедри кримінального
права та криминології
факультету з підготовки слідчих
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
підполковник міліції

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЬТЬ «ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ» ТА «ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ»

Одним з ключових моментів досудового розслідування є притягнення особи до кримінальної відповідальності. Проблемам цього інституту присвячено досить багато наукових праць як у кримінальному праві, так і в кримінальному процесуальному праві, однак ці дослідження потребують свого продовження, оскільки поняття «кримінальна відповідальність» не є чітко визначеним доктринально, є предметом постійного диспуту вчених щодо його тлумачення, не закріплено законодавчо й у цілому міцно включає в себе понятійні ряди, під кутом розгляду яких робиться ще більш складним та неоднозначним. У даному випадку, мова йде про диференціацію, уніфікацію та індивідуалізацію кримінальної відповідальності.

Як справедливо відзначає В. К. Гришук кожне кримінально-правове поняття повинно служити інструментом наукової, навчальної, законодавчої та правозастосувальної діяльності. Тому ефективність і якість названих видів суспільно-корисної діяльності прямо залежить від чіткого і правильного визначення змісту цього поняття [1, с. 66].

В рамках цієї публікації хотілося б розглянути такий аспект кримінальної відповідальності як її диференціація, причому у напрямку з'ясування її співвідношення з поняттям «диференціація виконання покарання». Це продиктовано двома причинами. По-перше диференціація кримінальної